Qorti Civili, Prim'Awla
(Sede Kostituzzjonali)

Imhallef Anthony Ellul

Rikors numru:- 18/2009AE

Aldo [I.D. 34567 M] u Audrey [I.D. 354172 M] konjugi Meli

Vs

Awtorita' ghat-Trasport f'Malta[1] u l-Kummissarju ta' l-Artijiet

It-Tnejn, 5 ta' Ottubru 2015.

Permezz ta' rikors prezentat fit-3 ta' April 2009, ir-rikorrenti ppremettew u talbu:-

Illi huma proprjetarji ta' porzjoni ta' art mill-artijiet maghrufa bhala 'tal-Qoton' sive 'ta' Habel il-Qoton' f'Birkirkara by Pass Birkirkara kif ahjar deskritta fil-kuntratt ta' akkwist datat 5 ta' Lulju 2000 fl-atti tan-Nutar Dottor Joseph Henry Sciriha u l-pjanta hemm annessa mieghu, li qeghdin jigu hawn annessi u mmarkati bhala Dokument AM1;

Illi tali proprjeta' giet mixtrija mir-rikorrent permezz ta' l-imsemmi kuntratt minghand is-socjeta' Midevcon Limited li kienet trasferiet lir-rikrorenti tlett porzjonijiet relatati izda distinti u cioe' dik l-arja ta' madwar sitt mitt metru kwadru, zewg terzi indivizi minn arja ohra ta' madwar mija sitta u sebghin metru kwadru bhala kejl, u anke kull dritt li l-venditrici kellha fil-konfront tal-Gvern li ha pussess ta' bicca art ta' madwar mitejn hamsa u tmenin metru kwadru;

Illi fis-sena 1986 id-Dipartiment tat-Toroq dahal u ha pussess ta' parti mill-imsemmija art u cioe' ta' porzjoni tal-kapacita superficjali ta' 285 metri kwadri u dan ghal skopijiet ta' formazzjoni tal-Bypass ta' Birkirkara kif huwa indikat fuq l-annessa site plan li qeghdha tigi mmarkata Dokument "AM2";

Illi sa mis-sena 1986 l-istess Dipartiment tat-Toroq, illum rapprezentat mill-Awtorita' dwar it-Trasport billi din dahlet fil-vesti legali tad-Dipartiment tat-Toroq kien fetah triq pubblika fuq din l-art;

Illi minkejja dan it-tehid ta' proprjeta' l-intimati qatt ma nnotifikaw lir-rikorrenti jew lis-sidien predecessuri taghhom bil-ghan tat-tehid, bil-procedura legali li kienet qeghdha tigi segwita, jew bil-kumpens li s-sidien kellhom jinghataw;

Illi r-rikorrenti kemm-il darba talbu lill-intimati sabiex jifformalizzaw dan it-tehid ta' proprjeta' u jillikwidaw il-kumpens xieraq u dovut lir-rikorrenti anke tramite l-proceduri necessarji, izda l-intimati ghalkemm irrikonoxxew id-drittijiet tal-esponenti, baqghu ma ghamlux il-rpoceduri

[1] B'digriet tat-28 ta' Ottubru 2010 il-qorti awtorizzat korrezzjoni peress li t-tieni intimata kienet originarjament l-Awtorita dwar it-Trasport ta' Malta.

necessarji skond il-ligi u pperseveraw fl-inadempjenza minkejja protest gudizzjarju tal-esponenti;

Illi sa llum ir-rikorrenti legalment ghadhom sidien ta' l-art in kwistjoni minkejja li din l-art ittiehdet mill-intimati b'mod illegali u abbuziv u qeghdha sservi bhala triq pubblika;

Illi tali agir ta' l-intimati huwa abbuziv u llegali billi jcahhad lir-rikorrenti mill-proprjeta' taghhom, billi cahhad lir-rikorrenti mill-kumpens ghal tali tehid ta' proprjeta' liema tehid huwa wiehed illegali, billi cahhad lir-rikorrenti wkoll mill-access ghal qrati sabiex jigi likwidat dak il-kumpens xieraq li huwa dovut lilhom;

Illi ghalhekk dan l-agir ta' l-intimati jammonta ghal vjolazzjoni tad-drittijiet tar-rikorrenti kif protetti fl-artikolu 37 tal-Kostituzzjoni u l-artikolu 1 ta' l-Ewwel Protokol ghall-Konvenzjoni Ewropea inkorporat f'Kapitolu 319 tal-Ligijiet ta' Malta billi huwa agir li wassal ghal tehid abbuziv ta' proprjeta' minghajr kumpens, kif ukoll jammonta ghal vjolazzjoni tad-dritt tar-rikorrenti ghall-access ghal qrati kif protett fl-artikolu 39 tal-Kostituzzjoni u l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea inkorporata f'Kapitolu 319 tal-Ligijiet ta' Malta billi l-agir abbuziv ta' l-intimati jcahhad lir-rikorrenti mill-proceduri li jwasslu ghal hlas ta' kumpens.

Għaldaqstant talbu lill-qorti:

1. Tiddikjara li t-tehid tal-proprjeta' tar-rikorrenti jammonta ghal tehid abbuziv u sar bi vjolazzjoni ta' l-artikolu 37 tal-Kostituzzjoni u ta' l-artikolu 1 ta' l-Ewwel Protokoll ghall-Konvenzjoni Ewropea kif inkorporat f'Kapitolu 319 tal-Ligijiet ta' Malta;

2. Tiddikjara li l-agir ta' l-intimati jammonta ghal vjolazzjoni tad-drittijiet tar-rikorrenti kif protetti fl-artikolu 39 tal-Kostituzzjoni u l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea inkorporata f'Kapitolu 319 tal-Ligijiet ta' Malta;

3. Konsegwentement taghti dawk ir-rimedji li jidhrilha xierqa u opportune fosthom li:
(i) tordna lill-intimati jew lil min minnhom johorgu l-pubblikazzjoni tad-dikjarazzjoni tal-President ta' Malta skond l-artikolu tal-Kapitolu 88 tal-Ligijiet ta' Malta fejn jigi dikjarat li l-proprjeta' tar-rikorrenti ghandha tittiehed b'xiri assolut, u johrog l-Avviz ghal Ftehim f'terminu qasir li jigi ffissat minn dina l-Qorti sabiex fin-nuqqas ta' ftehim fuq il-kumpens gust dovut jigu istitwiti l-proceduri necessarji quddiem il-Bord kompetenti ghal-likwidazzjoni u determinazzjoni tal-kumpens; (ii) tillikwida kumpens xieraq kemm fir-rigward tal-okkupazzjoni ta' l-art in kwistjoni b'mod illegali ghaz-zmien kollu minn mindu ttiehdet, kif ukoll fir-rigward ta' danni u spejjez li soffrew ir-rikorrenti konsegwenza ta' l-agir abbuziv ta' l-intimati kemm ghall-vjolazzjoni tad-drittijiet taghhom taht l-artikolu 37 tal-Kostituzzjoni u l-Artikolu 1 ta' l-Ewwel Protokoll ghall-Konvenzjoni Ewropea kif ukoll ghall-vjolazzjoni tad-drittijiet taghhom taht l-artikolu 39 tal-Kostituzzjoni u ta' l-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea.

Permezz ta' risposta prezentata fil-5 ta' Mejju 2009, il-Kummissarju tal-Artijiet wiegeb:-

Illi preliminarjament qed jigi sottomess illi l-esponenti m'huwiex il-legittimu kuntradittur ghat-talbiet kif espresso mir-rikorrenti u ghaldaqstant ghandu jigi lliberat mill-osservanza tal-gudizzju;

Illi minghajr pregudizzju, l-allegazzjonijiet maghmula da parti tar-rikorrenti, jekk semmai jirrizultaw, b'ebda mod ma jfissru li fil-fatt r-rikorrenti sofra xi vjolazzjoni ai termini tal-Artikolu 37 tal-Kostituzzjoni u Artikolu 1 tal-Konvenzjoni da parti tal-esponenti;

Illi t-talbiet rikorrenti huma nfundati fil-fatt u fid-dritt stante illi l-esponenti qatt ma hadu pussess tal-ebda art tar-rikorrenti, kif qed jallega l-istess rikorrenti;

Illi minghajr pregudizzju, id-decizjoni li art tittiehed b'xiri assolut, skond kif qed jitlob r-rikorrenti, hija decizjoni li ghandha tittiehed biss u unikament mill-esponenti u r-rikorrenti m'ghandux dritt jimponi fuq l-istess esponenti kif ghandu jakkwista l-art in kwistjoni, kif qed jippretendi li jaghmel fit-talbiet kontenuti f'dan ir-rikors;

Illi minghajr ebda pregudizzju, l-esponenti jirrileva li l-art in kwistjoni qatt ma ttiehdet b'mod abbuziv u llegali, kif qed jallega r-rikorrenti;

Illi jekk semmai jirrizulta li fil-fatt sar xi tehid tal-art in kwistjoni, tali tehid sar biss u unikament ghal skop pubbliku skond il-Ligi;

Illi ukoll minghajr pregudizzju ghas-suespost, jekk semmai gew sofferti danni, dawn id-danni zgur ma kienx responsabbli ghalihom l-esponenti, in vista tal-fatt li l-esponenti qatt ma kkawza danni kif qed jippretendi r-rikorrenti u minhabba f'hekk l-istess esponenti m'ghandux jigi kkundannat ihallas xi kumpens lir-rikorrenti;

Illi, minghajr pregudizzju, jekk semmai din l-Onorabbli Qorti jidhrilha fl-ahhar mill-ahhar li ghandu jithallas xi kumpens jew danni, l-ammont li ghandu jigi eventwalment likwidat ghandu jiehu in konsiderazzjoni l-fatt li l-allegat tehid sar fl-1985 kif ukoll il-fatt li ma jirrizultaw li r-rikorrenti qatt ha xi passi sabiex jissalvagwardja l-interessi tieghu u sabiex dawn l-allegati danni jigu b'xi mod mminimizzati – dover li jispetta lil kull min jallega li sofra xi danni u dan skond gurisprudenza kostanti;

Ghaldaqstant l-esponenti, filwaqt li jaghmel riferenza ghas-suespost kif ukoll ghal kwalunkwe prova jew sottomissjoni li tista' legalment tingieb quddiem din l-Onorabbli Qorti waqt it-trattazzjoni tar-rikors odjern, umilment jitlob lil din l-Onorabbli Qorti sabiex tichad it-talbiet rikorrenti bl-ispejjez kontra l-istess rikorrenti.

Permezz ta' twegiba prezentata fil-14 ta' Mejju 2009, l-Awtorita' dwar it-Trasport Pubbliku wiegbet:-

Illi in linea preliminari r-rikorrenti kellha u ghandha rimedji taht il-ligi ordinarja, u ghalhekk ma kelliex ghalfejn tidher quddiem din il-Qorti fil-kompetenza kostituzzjonali taghha;

Illi sussidjarjament u bla pregudizzju ghall-premess, l-esponenti m'ghandha ebda relazzjoni guridika mar-rikorrenti u ghaldaqstant ghandha tigi lliberata mill-osservanza tal-gudizzju;

Illi sussidjarament u bla pregudizzju ghall-premess l-esponenti tecepixxi li bhala l-Awtorita' dwar it-Trasport hija ma dahlitx fil-vesti legali tad-Dipartiment tat-Toroq;

Illi wkoll minghajr pregudizzju ghall-premess l-Awtorita' dwar it-Trasport hija biss vestita bl-uzu, amministrazzjoni u thaddim tal-Bypass ta' Birkirkara u dana skond l-Artikolu 26 tal-Kapitolu 332 tal-Ligijiet ta' Malta;

Illi minghajr pregudizzju ghall-premess l-esponenti tecepixxi li l-art in kwistjoni qatt ma ttiehdet b'mod abbuziv u llegali izda t-tehid sar biss u unikament bi skop pubbliku skond il-ligi;

Ghaldaqstant l-esponenti, filwaqt li taghmel referenza ghas-suespost kif ukoll ghall-kwalunkwe prova jew sottomissjoni li tista' legalment tingieb quddiem dina l-Onorabbli Qorti waqt it-trattazzjoni tar-rikors odjern, umilment titlob lil din l-Onorabbli Qorti tichad it-talbiet rikorrenti bl-ispejjez kontra l-istess rikorrenti.

Il-qorti semghet il-provi u rat l-atti li jinkludu noti ta' sottomissjonijiet.

1. Il-kaz jitratta dwar porzjon art maghrufa bhala tal-Qoton, sive ta' Habel il-Qoton, Birkirkara Bypass, Birkirkara. Parti mill-art kienet ittiehdet mill-Gvern fil-progett tal-Bypass ta' Birkirkara. Parti ohra tifforma parti minn service road li hemm ma' gemb il-Bypass. Jirrizulta li b'kuntratt tal-5 ta' Lulju 2000 ir-rikorrenti akkwistaw minghand Midevconart partijiet mill-art maghrufa tal-Qoton, inkluz *"…. all rights belonging to the company on a plot of land which has been expropriated by the Government of the area of approximately two hundred eighty five square metres (285sq mts) which has been incorporated partly in Birkirkara By Pass and partly in a service road leading into Birkirkara By Pass…"* (fol. 167). L-art tidher fil-pjanta a fol. 81 u mmarkata bin-numru 4.

   Jirrizulta li b'kuntratt tal-15 ta' Marzu 2007 pubblikat min-nutar Keith German (fol. 174), ir-rikorrenti akkwistaw minghand il-Gvern id-dirett dominju fuq l-art oggett tal-kuntratt tal-5 ta' Lulju 2000, inkluz il-parti fuq imsemmija (fol. 175).

   Fil-kors tal-gbir tal-provi r-rikorrenti rrivedew il-posizzjoni fis-sens li ddikjaraw li l-art fiha kejl ta' 207.5 metri kwadri li minnhom 120mk intuzaw ghas-*service road* u 87.50 ghal Bypass (fol. 336). Ghalhekk il-qorti ma tifhimx kif fin-nota ta' sottomissjonijiet ir-rikorrenti baqghu jsostnu li l-art fiha kejl ta' 285 mk[2]. Min-naha l-ohra l-Kummissarju tal-Artijiet isostni li l-art fiha kejl ta' 198 metri kwadri li minnhom 78mk jifformaw parti mill-Bypass u 120mk mis-*service road* (fol. 296).

2. Bejn il-kontendenti m'hemmx kontestazzjoni li sal-lum il-gurnata l-Gvern ghadu ma esproprijax dik il-parti mill-art li giet inkorporata fil-Bypass u li dan ghad irid isir[3].

3. Il-kontestazzjoni hi fir-rigward tas-*service road*, in kwantu l-Gvern qieghed isostni li m'hemmx htiega ta' esproprijazzjoni u ghalhekk ir-rikorrenti m'ghandhomx jedd jithallsu kumpens. Il-Gvern qal li s-service road kienet diga' tezisti[4]. F'dan ir-rigward ufficjal tad-Dipartiment tal-Artijiet ipprezenta parti minn *survey* Dok FM8 (fol. 297)[5] fejn tidher is-*service road*. Pjanta li ghandha timbru tat-28 ta' Novembru 1985 tad-Drawing Office, Public Works Department. Il-qorti tosserva:-

   i. Il-qorti ma taqbilx li l-pjanta hi prova li s-*service road* kienet ezistenti meta nbniet il-Bypass. Il-pjanta saret sabiex id-Dipartiment tax-Xogholijiet juri fejn kellha tigi esproprijata art biex tinbena l-Bypass. Pero' b'daqshekk ma jfissirx li fl-1985 is-

[2] Ara paragrafu numru 29 tan-nota ta' sottomissjonjiet.
[3] Ara wkoll nota prezentata fit-13 ta' Novembru 2012 (fol. 327).
[4] Peter Mamo xehed: *"Imbaghad hemm dik li jien irreferjt ghaliha bhala service road, cioe' l-parti indikata fid-dokument PM7, bil-kulur isfar. Din il-Gvern m'ghandux x'jaqsam maghha".*
[5] Is-survey plan kollu jinsab esebit a fol. 348.

service road kienet diga' nbniet. Is-survey kienet qeghda titratta biss l-art li kellha tigi esproprijata biex fuqha tinbena l-Bypass.

ii. Hadd mill-intimati ma ressaq provi cari tas-sena meta nbniet is-*service road*. Lanqas ma tressqu provi li din kienet *schemed road*.

iii. Il-qorti ma taqbilx ma' Peter Mamo[6] li 'l fatt li fejn tidher l-ittra X fil-pjanta FM8 (fol. 297) kien hemm bini, allura jfisser li s-*service road* kienet diga tezisti[7].

iv. M'hemm l-ebda prova li s-*service road* inbniet mill-privat.

v. F'ittra datata 30 ta' Mejju 2008, l-Awtorita' dwar it-Trasport ta' Malta (fol. 297) talbet lill-Kummissarju tal-Artijiet sabiex jespropija proprju l-art in kontestazzjoni[8]. Ittra li ghaddiet minghand il-Ministru tal-Infrastruttura, Trasport u Komunikazzjoni, is-Segretarju Permanenti tal-istess Ministeru, u Chairman Network Infrastructure Directorate[9]. Xehed ukoll Jeffrey Formosa[10] li qal: *"Skond informazzjoni mehuda mill-file bir-riferenza ta' WD2428/86,* ***l-art immarkata bil-blu fuq il-pjanta hawn annessa bhala Dok. JF 38 – pagna 1****, li hi proprjeta tas-sinjuri Aldo u Audrey Meli,* ***giet mehuda mid-Dipartiment tax-Xogholijiet Pubblici ghall-kostruzzjoni ta' Birkirkara By-Pass, Birkirkara****. Ir-Roads Department u sussegwentement l-ADT u l-Awtorita ghat-Trasport f'Malta hadu over"* (fol. 197). L-art li tidher fil-pjanta Dok. JF 381 (fol. 268) hi proprju l-art oggett tal-kawza.

Fuq bazi ta' probabilita s-*service road* saret bhala parti mill-progett tal-Bypass ta' Birkirkara. Ovvjament *service road* kienet *sine qua non* meta tqies li l-progett kien jikkonsisti fil-bini ta' bypass. F'dan ir-rigward il-qorti taqbel perfettament mal-fehma li esprima l-perit Godwin Abela meta xehed fis-seduta tal-20 ta' Mejju 2013[11].

---

[6] Ufficjal tad-Dipartiment tal-Artijiet.

[7] Peter Mamo xehed: *"Jien ghalija s-service road qieghda hemmhekk ghax hemm il-proprjeta' tan-nies fosthom ta' Meli u ghalhekk skond il-Kodici tal-Pulizija dik is-service road kellha tigi ffrumata u l-Gvern ma jidholx fiha din"* (fol. 308).

[8] *"Attached please find four in number (4 No) copies of Drawing No. RD147/07 showing in yellow colour the land to be expropriated at Triq Dun Karm, B'Kara which was needed for the formation of the B'Kara by-pass".*

[9] Ara firem fil-parti ta' fuq.

[10] Field officer mal-Awtorita ghat-Trasport f'Malta.

[11] *"Meta ghandha dual carriage way bilfors ghandek bzonn is-service road. Kif qed tara l-Qorti fuq Dok B fuq is-service road hemm id-djar. Il-faccata tad-djar jaghtu ghal fuq is-service road. Ma jistghux jaghtu ghal fuq id-dual carriage way. Ghalhekk jiena nsostni li din is-service road hi kumplimentari ghal bypass. Jekk ma kellekx taghmel service road ifisser li n-nies li ghandhom id-djar m'humiex ser johorgu minn darhom"* (fol. 334).

4. Irrispettivament taz-zmien meta nbniet is-*service road*, 'il fatt jibqa' li l-proprjeta tar-rikorrenti, sa minn qabel inbniet il-Bypass u akkwistawha r-rikorrenti, kellha faccata fuq Triq San Giljan. It-triq tidher fil-pjanta FM8 (fol. 297) u hi deskritta bhala **triq antika**. Rilevanti wkoll hi s-*site plan* Dok PM10 (fol. 299) li Peter Mamo[12] qal li hi *"..... kopja ta' parti minn survey sheet 5273 tas-sena 1968 li fuqha hemm super-imposed l-istess parti minn survey sheet 5273 tas-sena 2004"* (fol. 288), fejn tidher Triq San Giljan u l-proprjeta tar-rikorrenti b'faccata fuqha (punti A-B[13]). Dan ifisser li s-sid tal-immobbli, li fis-sena 2000 saret tar-rikorrenti, ma kellux bzonn li tinfetah is-*service road* gialadarba l-proprjeta tieghu diga' kellha faccata fuq Triq San Giljan. L-awturi tar-rikorrenti ma kellhomx bzonn jifthu triq biex ikollhom access ghall-proprjeta taghhom ghaliex kif rajna l-access kien jezisti direttament minn Triq San Giljan.

5. Saret ghal min saret dik il-parti tas-*service road* li tokkupa parti mill-art tar-rikorrenti, kellha bilfors issir gialadarba l-art oggett tal-kuntratt tal-5 ta' Lulju 2000 spiccat tilfet id-daqs tal-faccata li kellha fuq Triq San Giljan. Ghalhekk il-qorti ma taqbilx mat-tezi tal-Gvern li s-sidien tal-art, li llum hi tar-rikorrenti, kellhom obbligu li jifthu t-triq biex ikunu jistghu jaghmlu zvilupp fuq l-art. Li kieku ma saritx il-Bypass li qasmet proprju minn Triq San Giljan, il-proprjeta tar-rikorrent kienet diga' moqdija b'faccata mdaqsa fuq Triq San Giljan. Fic-cirkostanzi hi l-fehma tal-qorti li din il-parti kellha **<u>wkoll</u>** tigi esproprijata gialadarba li saret proprju minhabba l-progett tal-Bypass u mhux ghaliex l-immobbli tal-attrici ma kellux mezz ta' dhul u hrug minn triq pubblika.

6. B'riferenza ghall-ilment tar-rikorrenti, dan ghandu jkun limitat biss mid-data li akkwistaw il-proprjeta (5 ta' Lulju 2000). Rimedji b'riferenza ghas-snin ta' qabel ma jikkoncernawx lir-rikorrenti gialadarba dak iz-zmien ma kienux sidien tal-proprjeta.

7. L-Artikolu 1 tal-Ewwel Protokoll tal-Konvenzjoni Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem gie spjegat hekk fil-kaz *Sporrong and Lonnroth v Sweden* (1982):-

   "This provision comprises three distinct rules. ***The first rule, which is of a general nature enounces the principle of peaceful enjoyment of property****; it is set out in the frist sentence of the paragraph. The second rule covers deprivation of possessions and subjects it to certain conditions; it appears in the second sentence of the same paragraph. The third rule recognises that the (contracting) states are entitled, amongst other things, to control the use of property in accordance with the general interest, by enforcing such*

[12] Operations Manager fl-Acquistions (Technical) Section.
[13] Bl-ahmar.

laws as they deem necessary for the purpose; it is contained in the second paragraph".

8. Fin-nota ta' sottomissjonijiet ir-rikorrenti jilmentaw li l-kaz in ezami hu wiehed ta' esproprijazzjoni ***de facto***[14]. Il-qorti ma taqbilx. Sal-lum il-proprjeta ghadha tar-rikorrenti (ara l-kaz ta' **Papamichalopoulos**[15]) fejn il-Qorti Ewropea ddikjarat li: *"the applicants were unable either to make use of their property or to sell, bequeath, or make a gift of it; Mr Petros Papamichalopoulos […] was even refused access to it]"*[16]. Fil-kaz taghna c-cirkostanzi huma differenti.

9. Fil-kaz **Alberghiera S.R.L. v Italy**, 30 ta' Mejju 2000, il-Qorti Ewropea osservat:

   "56. The Court reiterates that the first and most important requirement of Article 1 of Protocol No. 1 is that any interference by a public authority with ***the peaceful enjoyment of possessions <u>should be lawful</u>****. The rule of law, one of the fundamental principles of a democratic society, is inherent in all the Articles of the Convention (see Iatridis cited above, § 58) and entails a duty on the part of the State or other public authority to comply with judicial orders or decisions against it".*

   Fil-kaz in ezami l-awtoritajiet qabdu u hadu l-pussess tal-art minghajr ma saret esproprijazzjoni skond il-procedura kontemplata fl-Ordinanza dwar l-Akkwist ta' Artijiet ghal Skopijiet Pubblici (Kap. 88). Ma jistax jinghad li f'dak li ghamel l-Istat matul dawn is-snin kollha kien qieghed jikkontrolla l-uzu tal-proprjeta **skond il-ligi**. M'ghandhomx ragun l-intimati li fir-risposti qalu li l-art ittiehdet gal skop pubbliku **skond il-ligi**. L-Istat ma jistax jaqbad jidhol fi hwejjeg in-nies minghajr ma jsegwi l-ligi. F'dan il-kaz il-ligi rilevanti hi l-Ordinanza dwar l-Akkwist ta' Artijiet ghal Skopijiet Pubblici (Kap. 88). L-istat ta' illegalita' kien sa mill-bidunett u baqa' jipperdura sal-lum gialadarba rrizulta li qatt ma sar espropriju. Id-decizjoni li tigi okkupata l-art in kwistjoni minghajr esproprijazzjoni, kienet illegali minkejja li hadd mhu ser jiddubita li l-progett tal-bypass sar fl-interess generali. Pero' l-interess generali wahdu m'huwiex bizzejjed. In-nuqqas ta' espropriju, li ghadu jipperdura sal-lum, igib mieghu ksur fid-dritt fundamentali protett bl-Artikolu 1 tal-Ewwel Protokoll tal-Konvenzjoni Ewropea. Dan kollu japplika wkoll ghal finijiet tal-Artikolu 37 tal-Kostituzzjoni li jipprotegi lill-bniedem kontra l-privazzjoni tal-proprjeta minghajr kumpens.

---

[14] Ara paragrafu 23. Dwar esproprijazzjoni *de facto* ara per ezempju sentenza tal-Qorti Ewropea fil-kaz **Sporrong & Lonnroth**.
[15] 24 ta' Gunju 1993.
[16] Paragrafu 43 tas-sentenza.

10. Ilment iehor tar-rikorrenti hu li kien hemm vjolazzjoni tad-dritt tar-rikorrenti ghall-access ghall-qrati kif protett fl-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni u l-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea peress li l-agir tal-intimati jcahhad lir-rikorrenti mill-proceduri li jwasslu ghall-hlas ta' kumpens. F'dan ir-rigward il-qorti ma taqbilx. Ma kien hemm xejn x'izomm lir-rikorrenti milli jipproponu proceduri ntizi sabiex iwasslu ghall-esproprijazzjoni tal-art u eventwali hlas ta' kumpens lir-rikorrenti. Dan minkejja li l-art ghadha s'issa m'hijiex esproprijata.

11. It-tieni ntimata ssostni li r-rikorrenti kellhom rimedji ordinarji. Hi d-diskrezzjoni ta' din il-qorti li ma tezercitax is-setghat taghha *'jekk tqis li jkun desiderabbli li hekk taghmel'* minhabba l-ezistenza ta' rimedju iehor. Ma jfissirx li ghaliex ikun jezisti rimedju iehor din il-qorti ghandha awtomatikament ma tezercitax is-setghat taghha taht il-Kostituzzjoni u l-Att dwar il-Konvenzjoni Ewropea (Kap. 319)[17]. Ir-rikors promotur kien prezentat fit-3 ta' April 2009 u din l-eccezzjoni baqghet qatt ma giet deciza. Idealment materja bhal din ghandha tigi deciza fil-bidu ta' process u mhux wara li jkunu nstemghu l-provi kollha fil-meritu. Wara li l-qorti qieset dak kollu li nghad hawn fuq hi tal-fehma li anke jekk ir-rikorrenti setghu kellhom rimedji ordinarji, wara dawn is-snin kollha m'ghandux jibqa' jirrenja stat ta' incertezza. Hemm bzonn li l-kwistjoni tigi determinata darba ghal dejjem iktar u iktar meta tqies li l-pussess ghadu fi stat ta' illegalita' gialadarba qatt ma sar l-esproprju. Tkun ingustizzja gravi jekk f'dan l-istadju l-qorti tiddeklina milli tezercita s-setghat taghha u tibghat lir-rikorrenti sabiex jipproponu kawza ohra.

12. It-tieni ntimata argumentat li kellha biss id-dmir tal-uzu, amministrazzjoni u thaddim tal-Bypass ta' Birkirkara skond l-Artikolu 26 tal-Kap. 332[18]. Il-qorti tosserva:-

i. L-Att dwar l-Awtorita' dwar it-Trasport ta' Malta (Kap. 332) m'ghadux jezisti.
ii. Kif Jeffrey Formosa stess qal li wara d-Dipartiment tax-Xogholijiet u sussegwentement *"Ir-Roads Department u sussegwentement l-ADT u l-Awtorita' ghat-Trasport f'Malta hadu over"* (fol. 197).
iii. Irrizulta li hi l-Awtorita ntimata li trid tpoggi l-flus sabiex jithallas il-kumpens mid-Dipartiment tal-Artijiet. Dan apparti li din l-Awtorita hi s-successur tal-Awtorita dwar it-Trasport ta' Malta li kienet talbet li jsir l-esproprju (fol. 266).
iv. Iz-zewg intimati qeghdin wara kollox jirraprezentaw lill-Istat Malti.

---

[17] *"Iżda l-qorti tista', jekk tqis li* ***jkun desiderabbli li hekk tagħmel****, tirrifjuta li teżerċita s-setgħat tagħha skont dan is-subartikolu f'kull każ meta tkun sodisfatta li mezzi xierqa ta' rimedju għall-ksur allegat huma jew kienu disponibbli favur dik il-persuna skont xi liġi ordinarja oħra".*
[18] Att dwar l-Awtorita dwar it-Trasport ta' Malta.

Ghalhekk dan l-ilment hu bla bazi.

13. B'riferenza ghar-rikors tat-30 ta' Novembru 2010 (fol. 30B) li jidher li baqa' ma giex degretat, il-qorti hi tal-fehma li l-gudizzju hu diga' integru u ma kienx hemm il-htiega li l-Avukat Generali jkun parti ghal dawn il-proceduri. Fil-fehma tal-qorti ma tressqux argumenti li jikkonvincu lill-qorti dwar il-htiega li l-Avukat Generali jkun parti ghal f'din il-kawza. Ghalhekk ghal kull *buon fini* tichad it-talba.

Ghal dawn il-motivi l-qorti tiddeciedi l-kawza billi:-

1. **Tichad l-eccezzjoni li r-rikorrenti ma ezawrewx ir-rimedji ordinarji.**
2. **Tichad l-eccezzjoni li l-Kummissarju tal-Artijiet m'huwiex il-legittimu kontradittur.**
3. **Tiddikjara li d-dritt fundamentali tar-rikorrenti garantit bl-Artikolu 1 tal-Ewwel Protokoll tal-Konvenzjoni Ewropea u tal-Artikolu 37 gew lezi bil-mod li jinghad hawn fuq.**
4. **Bhala rimedju f'dan l-istadju ser tordna biss li sal-Hamis 31 ta' Dicembru 2015 l-intimati jaghmlu dak kollu li hu necessarju sabiex isir l-esproprju tal-art murija fil-pjanta Dok. PM7 a fol. 296 b'kejl komplessiv ta' mija u tmienja u disghajn metri kwadri (198mk)[19], u dan bil-mod kontemplat fl-Ordinanza dwar l-Akkwist ta' Artijiet ghal Skopijiet Pubblici (Kap. 88)[20].**
5. **Tichad l-ilment relatat mal-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea u l-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni.**

Spejjez jinqasmu in kwantu ghal 80% a karigu tal-intimati u 20% a karigu tar-rikorrenti.

Anthony Ellul.

[19] Is-sentenza tapplika kemm ghal dik il-parti tal-art li tifforma parti mill-Bypass kif ukoll tas-service road.
[20] Hekk talbu r-rikorrenti. B'dan li fir-rigward tat-talba 3(iii) inkluz rimedji ohra tipprovdi 'l quddiem wara tara kif ser jipprocedu l-intimati u jekk hemm bzonn tinghata iktar taghrif skond il-htiega.